

Ростислав Балабан

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ В АСПЕКТІ СУСПІЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Оголені від популізму (реальні) цінності демонструють реальний генокод політичного, економічного і соціального укладу, функціонування еліти, взаємодії її у соціумі. Українське суспільство стільникове, інертне, патерналістське, готове асимілюватися. Традиції розшаровані, наявний культ фетишизму. Політична еліта не культивує загальнонаціональні цінності. Класичні цінності, як-то сім'я, патріотизм та ін., нівельовані.

***Ключові слова:** суспільні цінності, демократичні цінності, європейські цінності, українські цінності, стільникове суспільство, політичний режим.*

Balaban R.V. The political regime in Ukraine in terms of social values. Nudes of populism (real) values demonstrate real genetic code of political, economic and social structure, the

functioning of elite interaction in society. Ukrainian society characterized as honeycomb, inert, paternalistic, ready to assimilation. The traditions are stratified, it's existing cult of fetishism. The political elite does not cultivate national values. Classic values such as family, patriotism and others are offset.

Key words: *social values, democratic values, European values, Ukrainian values honeycomb society, the political regime.*

Політичний режим разом з політичною системою існують не в адміністративних будівлях чи органах. Навіть не у законах. Вони існують у свідомості і уявленнях людей про те, що такий уклад правильний, що так треба. Будь який жорстокий режим утримується меншістю, бо більшість вважає, що так треба. Щоб змінити уклад режиму, потрібно, аби більшість була організована іншим способом, мала інших лідерів тощо. Саме тому тоталітарний режим не здатен існувати з альтернативою. Як ми можемо бачити – що при тоталітарних режимах наявна довіра, віра, любов і т.д. до єдиного вождя. Причому, чим жорсткіший режим, тим більші прояви залежності і гарячої любові народу до свого вождя, який насправді є тираном, оскільки тоталітарний режим не можливий без репресивної машини. Очевидці згадують, що по смерті І. Сталіна в 1954 р. люди були не просто засмучені, а плакали, щиро переживали, боялися залишити без нього. У наш час у Північній Кореї після смерті Кім Чинира в 2012 р. його не просто оплакували, а обов'язково демонстративно оплакували, хоча, правда, за неналежне оплакування слідувало покарання.

Тоталітарні режими, окрім політичних принципів, забороняють прості речі, як-то – збиратися разом, носити «інший» одяг чи зачіску. Все відмінне може бути загрозою режиму. Як правило, при тоталітарному режимі із суспільства знімаються певні навантаження щодо вибору, очікувань, переживань, бо за них дбає держава, їх вождь. Тоталітарні суспільства бідні, але щасливі. Інше питання, що може бути сформульоване з іншого боку, це якою ціною дається «соціальне щастя», адже хтось виявився

мертвим. Репресії в СРСР у 30-х рр. ХХ ст. були масовими, аби у 70–80-х рр. ХХ ст. створити соціально задоволене суспільство. В 70–80-ті рр. в СРСР налічувалося менше тисячі дисидентів, які були проти системи, хоча ця система була вже авторитарною, але, на противагу цієї меншості, – 260 млн тих, хто був лояльним і задоволеним. Наступні роки (кінець 80-х рр.) принесли таке саме масове незадоволення.

Що ж змінюється при демократизації? Це уявлення про взаємовідносини особи, суспільства і держави.

В українському суспільстві наявні очевидні риси:

1. Очікування патерналізму, що «держава» має дати і захистити. Один із рудиментів цього – це квартирні черги зі списків тисяч громадян, які формально всі очікують на житло, і таке очікування підтримується наявністю формалізованої черги, але реально забезпечується навіть не верхівка айсберга, а значно менше. Очікування патерналізму проявляється в побутових речах, коли, наприклад, в приватному секторі, не сплачуючи за вивіз сміття, люди очікують, що це (вивіз сміття) хтось зробить, наприклад, «влада», тобто держава.

2. Як наслідок, очікування патерналізму і незадоволення транслюється в прагнення «навести порядок», а значить – допустимість «сильної руки». Тобто, лояльна або пасивна згода тоталітаризму і авторитаризму. Опосередковані політичні прояви цього – це підтримка політичної партії «Сильна Україна», а на парламентських виборах 2012 р. – ВО «Свобода». Остання з іміджем «сильних хлопців».

3. Разом з тим, українці також хочуть бути відсторонені від держави, щоб та не втручалася в їх справи, оскільки «влада» інколи сприймається як така, що може відібрати. Такі настрої підтримуються як на рівні великого капіталу, так і на рівні дрібних побутових відносин. Про це немає офіційної статистики, але рейдерські захоплення великих підприємств відбувались і відбуваються за активної участі представників влади. Так само для малого бізнесу: місцевий чиновник сприймається як

той, хто може дати, а може не дати дозвіл – тобто теж той, хто відбирає. Навіть соціальні виплати не переконують українців, що держава є тією що дає.

Таким чином, за нашої оцінки, в Україні наявні рівновеликі вектори діаметрально протилежних настроїв як у бік авторитаризму, так і демократії. Причому учасники цих груп можуть перетинатися.

Суспільні цінності формують порядок функціонування суспільства. Вони визначають доцільність тієї чи іншої діяльності і напрям ініціатив у громаді. Приведемо такий приклад. Якщо в сільській громаді міцний тин, пофарбований у зелений колір, вважається гарним, тобто є певною цінністю господарського укладу, то, відповідно, мешканці прагнуть реалізувати це. Це не виключає, що хтось пофарбує тин в інший колір, щоб відрізнитись або за банальної відсутності зеленої фарби, але громада діятиме у певному напрямі. Ця цінність має бути нормою. У свою чергу, в свідомості учасника соціуму наявний цілий пакет різнопланових орієнтирів на ідеал і уявлень про цінності (про побут, сімейні відносини, стандарти життя, державу і т.д.)

Приходимо до важливого висновку, що норми суспільного життя мають бути цінністю для суспільства. Було б цікаво сформулювати порядок цінностей для українського суспільства. Це можливо за серйозного соціологічного дослідження. Це потрібно, зрештою, для реального управління суспільством, оскільки наявний дискомфорт у суспільстві, високі коефіцієнти недовіри до різних установ можуть бути саме від того, що суспільні цінності і прагнення відмінні від того, до чого закликають політики і, зрештою, «влада».

Насправді не потрібно боротися з наявною системою цінностей, їх потрібно знати, щоб використати в потрібному поступі реформ.

Зазначимо, що ми не говоримо про загальноприйняті, про ідеальні уявлення – загальноцивілізаційні цінності, гуманітарні, толерантності, релігійні. Це може бути першою похибкою, що принципово не відповідає реальності,

життєдіяльності соціуму, оскільки в суспільстві функціонують не завжди загально прийняті уявлення про ідеал. Особливо це стосується суспільств, які переживають формаційні зміни. Вони відходять від усталених цінностей даної формації і, як часто буває, формулюють суперечливий набір нових ідеалів.

Так, у радянський період культивувались ідеали колективізму, інтернаціоналізму, взаємовиручки, «безвозмезности», рівності. Після розпаду СРСР на початку дев'яностих років минулого століття розпочалися зміни економічного укладу, соціальної стратифікації, на фоні безідеологічності формувалися нові цінності.

На той період стало непрестижно належати до інтелігенції як збіднілого і невитребуваного прошарку і вигідно було мати «зв'язки» – належати (бути знайомим) до «бригад» тощо. Надалі ця ціннісна база стала основою для подальшого нашарування цінностей. У зв'язку із демонтажем ідеологічного пресингу та відсутністю попередньої системи контролю, як фізичного так і морально-етичного, виник вакуум у цій сфері. При цьому традиційна церква не спромоглася заповнити його, приборкати колись атеїстичне суспільство. Атеїзм перестав бути частиною державної ідеологеми, а модним стало зворотне. Проте ми розуміємо, що демонстрація набожності часто відображала популізм без фундаментальних принципів.

У цей же період активно постають альтернативні релігійні клуби, громади, церкви, як легалізовані, так і ні. Вони більш динамічні, активні і швидше поширюють свій вплив у суспільстві, часто серед молоді, просуваючи різні шкали цінностей. Причому в масштабі України цей сегмент не вивчений, оскільки часто ці громади непублічні. Їх культура латентна, але вона вже становить частину загальної культури.

З часом «бригади», як феномен 90-х, нівелювались, а адміністративна інтелігенція (або нова інтелігенція) почали демонструвати успішність, точніше, розкіш. Проте фундамент став деформатором для всього конструкту.

Зокрема, можлива і така модель, коли формально визнаються загальноприйняті цінності, як-то любов до ближнього, толерантність, екологічна безпека, але на побутовому рівні реалізуються інші стандарти, причому тими ж людьми. Нетерпимість собачників до сусідів, які бідкаються за зіпсовану клумбу; мешканців під'їзду, які не бажають закривати спільні двері і цим не зберігають спільне тепло тощо. Одні і ті самі люди викидають недопалки, папірці, сміття, але виступають за чистоту. Таке мереживо протиріч тягнеться з побутових правил до політичного середовища. Воно зіткане з однієї якості стандартів, яке наше суспільство сприймає.

Ми стверджуємо, що цивілізаційний конструкт складається з дрібних правил і цінностей.

Оголені від популізму цінності демонструють реальний генокод політичного, економічного і соціального укладу, функціонування еліти, взаємодії в соціумі.

Ціннісна база формує мету і відповідну мотивацію для її досягнення членами соціуму. Відповідно, суспільство виправдовує або зневажає ті чи інші дії.

Адекватна оцінка того, що сьогодні є цінністю для українського суспільства, дає відповідь на низку тупикових дискусій і проблематик. Питання полягає в тому, що про деякі речі недоцільно говорити політикам – це може призвести до пониження рейтингу, подібна відвертість некоректна і непопулярна. Ми спробуємо максимально відверто оцінити макропараметри цінностей, які функціонують в українському суспільстві.

Так, наприклад, для шведського суспільства колись сформульована їхнім письменником ідея, що приблизно звучить так: «не намагайся бути розумнішим за мене», є культурним генокодом шведського суспільства. Шведи не намагаються чимось відрізнятись, перевищувати своїх співвітчизників – це непристойно. Вікна у шведських будинках не вражені шторами. Сусід має йти і бачити, що я їм, що я такий самий, говорять шведи. Будинки шведів однотипні навіть в елітних районах. Точніше, такої елітності немає. Не у вигляді парканів, що відгороджуються

від суспільства, не у вигляді архітектурних витворів. Навіть монарший палац не вирізняється помпезністю. Поняття розкоші замінене поняттям комфорту. Це цікавий показник, оскільки особисті заощадження не витрачаються на предмети розкоші, а, відповідно, ідуть саме на заощадження, що, до речі, дало можливість шведам спокійно пережити європейську економічну кризу останніх років. Навіть зарплатна політика діє в цьому самому форматі, коли формально і неформально регламентується найвища і найнижча заробітна плата. Цінністю, яку формулює система, є формування толерантного, спокійного, безажіотажного суспільства.

Шведами багато понять з дискусійного поля усунені толерантністю, щоб не збуджувати проблематику. Не можна говорити про більше-менше, про поділ суспільства, про колір шкіри, про бідніших і багатших, про відсотки. Не можна говорити навіть про успішність школярів, про те, що хтось гірший, а хтось кращий, і тільки у старшій школі з'являються оцінки успішності школярів. У принципі, це сприймається як неписана заборона, а не цензура. Як ремарку (не за темою) відзначимо, що зовнішній вигляд шведських воїнів – це однотипні образи київських князів, а класичні шведські будинки – це прототипи українських хат, за винятком того, що вони збудовані із сучасних матеріалів і обладнані технікою – але жодного прояву розкоші або відособленості. Будівля шведського парламенту розміщена таким чином, що повз її арки і вздовж стін гуляють прохожі, до речі, на відміну від українського, який обнесений парканом (паркани – це окрема тема і культура в українському суспільстві).

Шведські культурні політичні відмінності від українських реалій такі, що критика опонента в Швеції є прямою політичною «загибеллю» того, хто це висловлює, адже сприймається суспільством, ніби ти агітуєш за себе, а не проти когось. Кульмінація виборчої кампанії за участю прем'єр-міністра країни відбувається на площі з присутністю п'яти-десяти чоловік, з яких двадцять - двадцять п'ять – члени штабу, а решта – прохожі до місцевого супермаркету. На відміну від українського варіанта,

де було б зібрано кілька сот або тисяч на платній основі для пафосу події, що теж підтверджує зовнішнє сприйняття і атрибутивність в українських цінностях.

І останнє, що незрозуміле українським технологам, політикам і є «хохмою» для пересічних громадян. Коли запитали працівника секретаріату однієї фракції парламенту Швеції, що роблять члени фракції, коли їх однопартійці не прийшли на засідання, а точніше, як вони голосують замість тих, хто не прийшов? Питання повторювалося тричі, оскільки швед не розумів, про що йдеться. А пізніше пояснив, що коли члени фракції не прийшли на засідання, то секретар фракції передзвонює іншій фракції (по-нашому, опонентам) і ті знімають з голосування стільки ж голосів, скільки не прийшло. А такого, щоб депутати не ходили на засідання, у принципі не може бути. Знову ж, на відміну від сучасного українського парламенту, в якому є ціла група депутатів, які не були на засіданнях або були кілька разів. Наше суспільство оцінює це негативно, але приймає. Кожен окремо визначає позицію: а що я сам можу зробити? Неприйняття означало би програш тих політичних сил на чергових виборах, які мали у своїх лавах таких депутатів.

Виборці не голосують за політичні партії за оцінкою їх законопроектів або голосування – скоріше за зовнішніми ознаками.

Як ми бачимо, українські реалії як контраст демонструють протилежне. Цінності формуються на перетині прагнень індивідумів, інтерпретації держави, генерування ідей (цінностей) елітою.

Що ж відбувається в українському соціально-політичному середовищі?

Порівняно зі шведськими народними виразами, ми маємо власні сталі і традиційні. Так, серед вживаних самооцінок такі: 1. «я нічого не знаю, моя хата скраю»; 2. «краще, щоб у сусіда корова здохла»

Що це означає? Перше – це самоусуненість, пасивність. Цінність тут у відособленості. Неколективізм і некомунікабельність. Зона комфорту – це власне помешкання.

Друге – це неконкурентність – депресивність відносин і власної поведінки, зрештою, інертність.

Потужною площиною, яка формує ціннісні установки, є релігія. Церква є тим інститутом, який неформально охоплює більшість. Що ж стосується релігійного простору в Україні, то він став специфічним.

Так, на початку дев'яностих років минулого століття у зв'язку з розпадом СРСР та падінням політичної системи втратили значимість соціально політичні структури, такі як комуністична партія і комсомол. З одного боку, була знята з порядку денного система виховання і система цінностей радянського політичного укладу, а з іншого боку, не запропоновано і не створено альтернативи. (До речі, цінність класичного радянського періоду – це патріотизм, колективізм, які культивувала держава. В час розпаду СРСР цінностями стали матеріальні речі, тобто фетишизм тощо.) Якщо подивитися на успішні країни, зокрема Японію, то під час землетрусу і цунамі народ демонстрував патріотизм і колективізм – те, від чого наше суспільство відмовилося.

Колись контрольоване і зайняте суспільство в умовах слабкої держави виявилось «безхозним» – вивільненим ідеологічно, культурно, організаційно. Це забезпечило вільний соціальний простір для створення соціальних мереж на релігійній основі, швидкого поширення нових церков, переважно з християнськими символами, які можуть визначатись як альтернативні, харизматичні, тоталітарні, секти тощо. Їхнє поширення відбувалося переважно латентно, з відсутністю храмових споруд, проте вони будували міцні соціальні мережі. Цей сегмент залишається де-факто невивченим і непублічним. Лише деякі ознаки проливають світло на наявність айсберга: як раптова поява і потім ніби зникнення «Білого братства», як «Посольство Боже» і перемога під його проводом (за неофіційним даними) мера м. Києва М. Черновецького.

Формально за двадцять років з 1988 по 2008 рр. кількість релігійних організацій в Україні збільшилася з 6500 до 34465. На 1 січня 2009 р. в Україні представлено

55 віросповідних напрямів [1]. Розуміючи вітчизняні реалії, можна припустити, що релігійних громад, які не зареєстровані, щонайменше стільки ж, як і легалізованих.

Більше того, не вивчений пласт генерування цих цінностей. Окремого дослідження потребує як поширення впливу, так і формат цінностей, у свою чергу, те, що ми називаємо традиційною церквою (хоча сам термін «традиційна церква» може викликати окрему дискусію, тому автор визнає, що визначення досить умовне і має на увазі православну церкву), генерує такі цінності, як (1) винність і те, що через (2) пожертву можна спокутувати вину і, ніби як (3) аскетизм. Православ'ю нехарактерна пропаганда успішності тощо. «Винність» у проповідях і молитвах не стимулює прихожан до дії та благо творення, а тільки до індивідуального покаяння. Благодійність часто має специфічний формат. З одного боку, в ньому не задіяний загал як масове явище, а з іншого (прибравши риторичку), видається як намагання «домовитися» з Богом. Навіть спостерігається своєрідна мода, коли кримінальні авторитети роблять значні пожертви церкві, те саме бачимо серед політиків, що підтверджує нашу попередню тезу про атрибутивність.

Золоте убранство церков мало демонструвати красу царства Божого, натомість багатьох підсвідомо стимулює до такого самого убранства. Причому ці цінності часто проявляються як зовнішній атрибут, без суворого внутрішнього морального і культурного самоконтролю.

В українському суспільстві наявна така цінність, як зовнішні аксесуари, фетишизм речей. Інформація про швидкі розпродажі наддорогих авто вже не дивують. З одного боку, це характеристика бідного суспільства, де псевдоеліта намагається максимально вирізнитись і цим зафіксувати свій статус. Саме в українському парламенті депутати демонструють парад дорогих годинників, кожен з яких за вартістю більший одного малого підприємства. За фактом маємо (умовно) 450 не відкритих підприємств, які, у свою чергу, не дали робочі місця і не створили нового продукту. Витрати на розкіш і в інших сферах

обмежують економіку. Нижчі прошарки намагаються робити те саме на своєму рівні. З іншого боку, це демонстрація наявної цінності. Культура споживання розкоші забезпечує вимивання капіталів і цим робить ще слабкішою економіку.

До речі, українські аналітичні журнали вже, як дань моді, регулярно публікують список найбагатших. І тільки в 2011р. було опубліковано список найбільших платників податку. Причому найбагатші не потрапили на перші шпальти великих платників податків.

У свою чергу, сучасне збідніле суспільство, за яке свого часу дбала держава, схильне виявляти патерналістські настрої. Ми би назвали «розчарований патерналізм». З одного боку, недовіра і нелюбов до всіх державних органів, а з іншого, бажання, щоб держава щось гарантувала. Можна сказати, що наявна цінність держави як інституту гарантії (арбітра). Щоправда, остання не спроможна виправдати очікування. Як продовження цієї теми – наявна пасивність до самореалізації.

У суспільстві не постала цінність інституту приватної власності, що могла бути системоутворюючою. Ваучерна приватизація не створила інституту власника. А подальша приватизація усунула більшість і була доступна винятковій меншості. Останні, в масовому сприйнятті, не стали взірцем чи локомотивом економіки. Такі власники, як селяни, що отримали паї, в більшості випадків не можуть створити із них (чи з ними) матеріальну цінність, не відчують і не відносять себе до власників. Хоча, з іншого боку, в Україні завжди цінувалася земля. Проте розшифровка цієї цінності в тому, що земля не як приватна власність, а як годувальниця.

Разом з тим, в Україні вживані, інколи ставляться за взірець такі поняття, як «європейські цінності», «демократичні цінності».

Окрема дискусійна тема – що європейці визначають «європейськими цінностями» і якими їх бачать українці?

Що стосується розкодування «демократичних цінностей», то ця тема ще складніша, оскільки поняття демократії

не має лінійного пояснення і прагматичного виміру в сприйнятті українським суспільством. Фактично інтерпретується українським суспільством у безлічі модифікацій. До речі, це ще одна характеристика українського суспільства, що «правда у кожного своя». На такому полі дискусія, комунікація може бути абстрактна. Так, політики агітують і декларують максимально абстрактно. А суспільство так само абстрактно сприймає і вкладає своє бачення в різноманітні гасла.

Проте, звертаючись до академічного викладу, можемо сформулювати демократичні цінності: це громадянство і громадянськість; компетентність і відповідальність; свобода, свобода совісті, слова, вільні ЗМІ; людська гідність; моральна автономія; соціальний порядок [2]. Вдаючись до інтерпретацій названих ціннісних положень, потрапляємо до подальшого філософського і знову ж абстрактного дискурсу. Що знову ж нас відрізняє? У тому числі і на побутовому рівні. Коли на європейській упаковці вермішелі написано готувати 7 хвили, то для іспанця це означає саме 7 хвили і не секунди більше, і не секунди менше. На українській упаковці буде написано – готувати до готовності, що для кожної господарки буде означати абсолютно різний час. Так само, коли ми кажемо «демократія», то для кожного це означає абсолютно різне – і як інститут, і як цінність.

США мають імідж борця за демократичні цінності. Війна в Іраку і знищення режиму Саддама Хусейна впроваджувалися США під гаслами поширення демократичних цінностей. Проте це ще раз підкреслило те, що різні суспільства сформували відмінні шкали цінностей. Нині поступове виведення військ і завершення «операції» з поширення демократії не означає, що цінності, які ніби впроваджувалися, стали адекватними цінностями для цієї спільноти. Інколи впровадження «цінностей» із зовні призводить до деформації існуючого укладу цінностей і неадекватного сприйняття насаджуваних. Так, для народів, у яких в ХХ ст. зберігся общинно-родовий уклад з вождем племені, а їх почали «навчати» виборчій демократії, то

вийшло приблизно так. Попередня система влади і управління рушилась і створювалася нова – виборча. Проте для цього суспільства лишилося незрозумілим, чому через магичні дії, коли папірці кидають в ящик і саме через це потрібно підкорюватися новій особі, а не прийнятій системі відносин? Як наслідок, стара модель не спрацьовує, а нова так само дефективно функціонує. Ми забуваємо, що виборні політичні відносини в Європі рухалися від елітного кола виборців, яких було менше 1%, і рік за роком формулювалися правила цих виборів і поступально збільшувалося коло виборців. Тривало це значно більше двох століть, щоб стати цінністю європейської цивілізації. Жертвами насадження цінностей іззовні може бути приклад Сомалі, де кілька десятиріч триває громадянська війна, наявні, але не дієві виборні інститути, стара система не витримала змін і виник абсолютно не очікуваний ланцюг наслідків. Ісламські країни, яких намагалися в ХХ ст., з одного боку, американізувати, а з іншого – орадянщити, з часом залишилися ісламськими.

Недарма на порядку денному сьогодні виникають доробки, які формулюють певний порядок, який є цінністю або може нею стати. Ф. Фукуяма присвятив свій твір ідеї довіри [3]. Довіра і розуміння як соціальна цінність цілком слухна для українського суспільства, проте де-факто наявна недовіра і нерозуміння між різними учасниками соціального поля. Проте, чи можемо ми сформулювати українські цінності? Звичайно, можлива риторика, що українські цінності – це загальноєвропейські і т.д., не вкладаючи в ці слова прагматичного виміру. Із загальноприйнятих цінностей: життя, освіта, сім'я, свобода, патріотизм – в українському соціальному просторі деформовані. Вони не є домінуючими і однозначними.

Держава в особі політичної еліти повинна мати артикульовані ціннісні ідеали. Скажімо: «для нас цінне життя кожного громадянина» – і цій цілі підкорювати усі потуги. Проте маємо відсутність де-факто медицини, влучення ракети в житловий будинок і покора піратам у Сомалі. Зрозуміло, що названої цінності немає.

Що ж озвучують з політичних трибун. Останній слоган нині правлячої партії: «Ми будуємо нову державу!». Але що це практично означає? Не зрозуміло, який ідеал пропонується? Політична еліта не сформулювала за два десятиріччя спільної мети і цінності, що є окремою характеристикою, а саме – те, що для формальної політичної еліти суспільство не є цінністю. Будівництво «нової держави» може сприйматися просто як будівництво нової держави для окремої групи осіб. Що суспільство і спостерігає.

Президент України В. Ющенко спробував сформулювати ціннісні орієнтири. Він декларував таке: примирення, історична пам'ять, єдина церква, Європа. Це слухна громадянська позиція, проте вона не була сприйнята масовим суспільством. На чергових виборах чинний тоді Президент не конкурував навіть за друге місце.

До речі, поведінка українського суспільства в електоральних процесах – це окремий пласт досліджень. Ми назвемо тезисно лише деякі параметри. З одного боку, активна участь у виборах 60-75%, а з іншого, така сама велика недовіра фактично на другий день після голосування. Інший показник, який демонструють президентські вибори, – це те, що, починаючи з перших виборів, ми голосуємо в піку. Не за ідеологеми, політичні платформи, а назло. Так свого часу переміг Л. Кучма назло чинному Л. Кравчуку. Другий термін Л. Кучми – це перемога політичної машини. Перемога В. Ющенка – це було голосування в піку системі. І пік прояву цієї тези – це перемога В. Януковича (іміджевого антипода попередника), за якого проголосували в піку його попереднику. Цікаво, якщо говорити про двох останніх Президентів, то графік падіння рейтингу після перемоги ідентичний (за даними дослідження «Кореспондент»). Для українського суспільства не спрацьовує ані «будуємо європейську державу», ані «будуємо нову державу».

Тема, чого потребує наше суспільство, яких цінностей воно прагне – окрема і надзвичайно цікава. Ми не маємо публічних замірів цього пласту. Разом з тим, функція еліти – диктувати, виховувати, насаджувати позитивні

цінності, навіть в умовах, коли масові прагнення деформовані іншими впливами.

У таких умовах, без єдиного ціннісного простору, суспільство стає стільниковим, де окремий стільник формує свої правила цінності тощо. Між цими стільниками слабо налагоджені комунікації.

Без сформульованої цінності немає прагнення її досягти, немає руху – розвитку в унісон, те, над чим працює все суспільство. Суспільство як організм має мати базові цінності, спільні для абсолютної більшості. При цьому вони не виключають нашарування групових, вікових, кланових і так далі цінностей. Вони мають бути не тільки проголошені, але і сприйняті, генеруватись і втілюватись.

Нам бачиться, що проблема відсутності загальнонаціональних (загальнодержавних) цінностей ослаблює колективізм народу, забезпечує відсутність ідеалу і власної місії держави і народу.

Китаєць, який емігрує, залишається китайцем і, зрештою, потенційно працює на Китай, навіть якщо це відбудеться через десятки років. Українець, який емігрує, фактично зникає, бо в більшості випадків його мета – «відірватися від болота», на жаль, нашого, безціннісного простору.

Стагнація соціального середовища робить дедалі більший розрив між сучасними стандартами побуту

Політичний режим в Україні – це фасадна і риторична демократія із стільниковим суспільством без механізмів застереження від авторитаризму. Питання для експертного середовища таке, що може бути застережним чи блокуючим механізмом від авторитарно-тоталітарного вектора дрейфування. Відповідь про розвинуте громадянське суспільство, очевидно, недостатня.

1. Проблеми української політики: аналітичні доповіді Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – К.: ІШІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2010. – С. 354.

2. Основи демократії: навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів / авт. колектив: М. Бессонова, О. Бірюкова та ін. ; за заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр.-канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.:Ай Бі., 2002. – С 48.

3. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию; [пер. с англ.]. – М.:АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2006. – 703 с.